

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра психології, педагогіки і фізичного виховання

КУРСОВА РОБОТА

З психології

на тему: «Подолання конфліктних ситуацій в навчально-виховному процесі»

Студентки 3 курсу групи Соа15-20
факультету романо-германської та
української філології
напряму підготовки «Психологія»
спеціальності «Психологія»
Євстратової Марії Миколаївни
Науковий керівник: доцент
кафедри психології і педагогіки
Шевчук Вікторія Валентинівна

Національна шкала: _____

Кількість балів: _____ Оцінка ЄКТС: _____

Члени комісії: _____

КИЇВ 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. КОНФЛІКТ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	5
1.1 Поняття про конфлікт: його види, структура	5
1.2 Причини виникнення конфліктів та їх види	9
1.3 Типологія конфліктно-стресових ситуацій	12
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	17
2.1 Підбір методик для вивчення прояву конфліктів у шкільному колективі	17
2.2 Аналіз результатів дослідження конфліктів у педагогічній діяльності	18
ВИСНОВКИ	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	26
ДОДАТКИ	28

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Школа, як і будь-який інший навчальний заклад, це не тільки освітній процес, а й групова взаємодія абсолютно різних людей, які спілкуються між собою, взаємодіють один з одним. У ході такої взаємодії виникає велика кількість конфліктних ситуацій, учасники та навчальний заклад у цілому прагнуть знайти шляхи вирішення цих конфліктів.

Конфлікти в педагогічному колективі можуть серйозно позначитися на навчальному процесі. У сучасних соціально-економічних умовах підвищуються вимоги до якості підготовки фахівців. Суспільство потребує підготовки такого вчителя, який має володіти високою професійною компетентністю та здатністю жити в правовому, демократичному, багатоконфліктному, полікультурному середовищі, дотримуватися та приймати загально визнані моральні норми. Змінюються існуючі цілі та погляди педагогів, керівництва навчальних закладів, учнів та їх батьків на систему інструментів вирішення конфліктів; прищеплені цінності реставраційної культури часто ставляться під сумнів.

У професійній освітній організації актуальним стає формування комфортного педагогічного середовища, яке б позитивно впливало на розвиток і вдосконалення особистості з активним громадянським світоглядом, здатної приймати рішення та відповідати за свої вчинки.

Виховання культури, яка базується на безконфліктній поведінці, на прийнятті переваг людського життя, особливостей кожної особистості, на визнанні права кожного на задоволення своїх потреб і збереження власних інтересів (але не на шкоду іншим потребам), стає важливим.

На теоретичному рівні в системі професійно-технічної освіти розглядаються проблеми ефективного підвищення якості життєдіяльності навчального колективу та всіх учасників навчально-виховного процесу шляхом розуміння причин конфліктів та їх вирішення, що базується на позитивній повазі, спілкуванні, а також доброзичливості, відкритості, загальне схвалення як всередині колективів викладачів і учнів, так і між ними.

Проблема дослідження полягає в тому, що на сьогоднішній день немає однозначної відповіді на питання про те, яким має бути зміст процесу профілактики конфліктів у педагогічному колективі загальноосвітньої організації. Існує багато підходів і методів управління конфліктами в трудовому колективі, але недостатньо вивченою залишається сфера конфліктів у педагогічному колективі, яка, безсумнівно, має свої особливості, що впливають на характер і зміст конфліктів і вибір методів їх запобігання.

Об'єкт дослідження – конфліктні ситуації.

Предмет дослідження – конфліктні ситуації в навчально-виховному процесі.

Мета даної роботи – теоретичне та емпіричне вивчення подолання конфліктних ситуацій в навчально-виховному процесі.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

1. розкрити поняття про конфлікт, його види і структуру;
2. вивчити причини виникнення конфліктів та їх види;
3. охарактеризувати типологію конфліктно-стресових ситуацій;
4. провести емпіричне дослідження конфліктів у педагогічній діяльності.

Методи дослідження – теоретичний аналіз, синтез та узагальнення літератури по темі дослідження, а також спостереження, бесіда, анкетування, методика К. Томаса «Оцінка способів реагування у конфлікті», статистико-математична обробка результатів дослідження.

Структура курсової роботи. Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ I

КОНФЛІКТ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1 Поняття про конфлікт: його види, структура

Термін «конфлікт» розглядається як боротьба абсолютно протилежних позицій, цілей, інтересів, поглядів чи думок суб'єктів конфліктної взаємодії. Одна сторона хоче досягти власних цілей і не дозволити іншій зробити те саме. Конфлікт – один із видів розбіжностей у суспільстві, який може призвести як до прогресу роботи виховного колективу, так і до його регресу. У конфліктній ситуації є сторона, що програє, але є й опоненти, які залишаються переможцями [15, с. 8].

Конфліктна ситуація – це протиріччя в думках суб'єктів з будь-якого питання, предмета, спрямованість на протилежні дії, можливість використання різних способів їх досягнення, невідповідність бажань та інтересів. Конфлікти між індивідом і групою найчастіше пояснюються невідповідністю індивідуальних і групових норм поведінки, а от міжгрупові конфлікти виникають у боротьбі за владу та обмежені ресурси [1, с. 9].

Педагогічний конфлікт – форма прояву стихійно загострених системних протиріч у педагогічній діяльності, яка формує негативний емоційний фон спілкування всіх суб'єктів педагогічної діяльності та передбачає можливість конструювання процесів конфліктної взаємодії, вирішення проблем і конструктивного спілкування [20, с. 12].

Педагогічні конфлікти мають ряд особливостей:

- відповідальність учителя за педагогічно правильне вирішення проблемних ситуацій: адже школа – це модель суспільства, де учні засвоюють норми стосунків між людьми;

- учасники конфліктів мають різний соціальний статус (учитель-учень), що визначає їх поведінку в конфлікті;

- відмінність життєвого досвіду учасників породжує різний ступінь відповідальності за помилки у вирішенні конфлікту;

- різне розуміння подій та їх причин (конфлікт «очима вчителя» і «очима учня» бачиться по-різному), тому вчителю не завжди легко зрозуміти глибину переживань дитини, а щоб учень справлявся з емоціями, підпорядковував їх розуму;

- присутність інших учнів робить їх учасниками зі свідків, а конфлікт набуває для них і виховного змісту; вчитель повинен завжди пам'ятати про це;

- професійна позиція вчителя в конфлікті зобов'язує його проявляти ініціативу в його розв'язанні і ставити на перше місце інтереси учня;

- будь-яка помилка вчителя у вирішенні конфлікту породжує нові проблеми, які охоплюють інших учнів [3, с. 16].

Дослідниками виділяються такі групи педагогічних конфліктів:

1. професійні конфлікти. Причини: порушення ділових зв'язків, встановлення перешкод у професійній діяльності, некомпетентність викладача, низький рівень мотивації (ділові взаємозв'язки);

2. конфлікти очікувань. Причини: невідповідність поведінки педагога до норм професійної етики та очікувань педагогічного колективу (рольові взаємозв'язки);

3. конфлікти особистісної несумісності. Причини: особистісні особливості, особливості характеру та темпераменту суб'єктів педагогічної діяльності (особисті взаємозв'язки) [5, с. 84].

Педагогічні конфлікти можна класифікувати і за типами їхнього прояву:

1. справжні (усвідомлюються учасниками конфлікту); в них відсутній будь-який фактор, що змінюється;

2. випадкові або умовні (виникають через наявність обставин, що змінюються, не усвідомлюваних учасниками конфлікту);

3. зміщені, у яких сприйняті причини конфлікту побічно пов'язані з об'єктивними причинами, які у його основі;

4. неправильно приписані, коли конфлікт зараховується зовсім іншим людям, ніж тим, між якими розгоряється конфлікт. Це може статися випадково

(відсутність достовірної інформації) або спеціально (навмисне приховування самого конфлікту чи його учасників);

5. приховані, у яких конфліктні відносини з об'єктивних причин повинні мати місце, але й актуалізуються;

6. хибні, що виникають внаслідок хибних уявлень чи помилки [11, с. 63].

Також виділяють педагогічні конфлікти:

1. за спрямованістю: вертикальні (вчитель-учень), горизонтальні (учень-учень), змішані (вчитель - батьки);

2. за рівнем: макрорівень (система освіти – суспільство), середній рівень (адміністрація, вчителі, батьки), нижній рівень (вчитель-учень, батьки-учні);

3. за змістом: конфлікти діяльності (успішність), конфлікти поведінки (порушення правил поведінка), конфлікти відносин (емоційно-особистісні відносини) [7, с. 130].

У педагогічній практиці основними видами міжособистісних конфліктів є:

- учень-учень – прагнення лідерства в мікрогрупі – демонстрація особистої переваги – відсутність співчуття;

- учень-вчитель – виникають у старших класах, домінування концепції «Я-дорослий», прагнення до автономії;

- вчитель-вчитель – суперництво між викладачам; демонстрація переваги досвідчених вчителів над новими, молодими педагогами; створення сприятливого враження не діяльністю, а її імітацією [8, с. 151].

Педагогічні конфлікти, як і будь-які інші, мають стійку, чітку структуру. Він включає: конфліктну ситуацію, учасників конфлікту або сторони конфлікту, об'єкт конфлікту, умови перебігу конфлікту, образи конфліктної ситуації, конфліктну взаємодію.

Конфліктна ситуація – один із двох чинників, що зумовлюють виникнення конфлікту, сукупність об'єктивних і суб'єктивних умов, за яких виникає різке протистояння двох і більше сторін.

Складовими конфліктної ситуації в педагогіці є суб'єкти та об'єкт конфлікту з їх відносинами та характеристиками.

Перехід конфліктної ситуації в явний конфлікт відбувається під впливом інциденту – другого фактора виникнення конфлікту. Інцидент – це ситуація взаємодії, яка дозволяє її учасникам усвідомити наявність об'єктивної суперечності в інтересах і цілях. Ця ситуація взаємодії може бути навмисною (в даному випадку слід говорити про причину конфлікту) і ненавмисною (інцидент). Інцидент є каталізатором переходу конфліктної ситуації в конфліктну взаємодію, що характеризується поведінкою суб'єктів конфлікту.

Саме конфліктна взаємодія надає конфлікту динамічної форми, оскільки є сукупністю способів і прийомів протистояння між суб'єктами конфлікту. Також конфліктна взаємодія може бути ізольованою від об'єкта конфлікту і базуватися лише на мотивах чи предметі конфлікту.

Учасниками конфлікту або суб'єктами конфлікту є конфліктуючі сторони (не менше двох). Якщо в конфлікті беруть участь більше двох сторін, то він стає багатостороннім. Суб'єктами конфлікту можуть бути як окремі індивіди, особи, так і цілі групи осіб. Наприклад, вчителі, окремі учні, група учнів, педагогічний колектив, батьки, адміністрація.

Наступним структурним компонентом конфлікту є об'єкт педагогічного конфлікту. Це відмінності в поглядах, цінностях, статусах, через які розгорається конфлікт.

І останнім структурним компонентом конфлікту є предмет педагогічного конфлікту, під яким розуміють матеріальну сторону конфлікту, внаслідок чого конфлікт (протиріччя) розгорається. На відміну від об'єкта, предмет завжди реальний і чітко визначений, при цьому об'єкт може мати і прихований характер [12, с. 214].

1.2 Причини виникнення конфліктів та їх види

Можна виділити такі об'єктивні та суб'єктивні причини виникнення педагогічних конфліктів.

Об'єктивні причини педагогічних конфліктів:

- недостатній ступінь задоволення основних потреб дитини;
- протиставлення функціонально-рольових позицій викладача та учня;
- значне обмеження ступенів свободи;
- відмінності в уявленнях, цінностях, життєвому досвіді, приналежність до різних поколінь;
- залежність учня від вчителя;
- необхідність оцінювання вчителем учнів;
- ігнорування особистих проблем учнів у формалізованих освітніх системах;
- множинність ролей, які змушений виконувати учень через різні, часом протилежні вимоги, що пред'являються до нього в навчальному закладі, батьками, товаришами або будь-якими іншими значимими людьми;
- відмінність навчального матеріалу від явищ, предметів реального життя.

До суб'єктивних причин відносяться:

- психологічна несумісність вчителя і учня;
- наявність у вчителя чи учня певних рис характеру, що визначають так звану «конфліктність особистості»;
- відсутність комунікативної культури вчителя чи учня;
- необхідність вивчення цього предмету всіма учнями та відсутність інтересу до нього з боку конкретного учня;
- невідповідність інтелектуальних, фізичних можливостей даного учня вимогам, що до нього пред'являються;
- недостатня компетентність викладача;
- наявність у вчителя або учня серйозних особистих проблем, сильного нервового напруження, стресу;

- надмірне навантаження вчителя або учня;
- вимушена бездіяльність учня;
- відсутність самостійності, творчості в навчальному процесі;
- розбіжність між самооцінкою учня та оцінкою, яку дає йому вчитель [2].

Причини конфліктів між учнями:

- боротьба за авторитет;
- суперництво:
- обман, плітки;
- образи;
- ворожість до улюблених учнів вчителя;
- особиста неприязнь до людини;
- боротьба за дівчинку (хлопчика).

Причини конфлікту між учителем та батьками:

- різні уявлення сторін про засоби виховання
- невдоволення батька методами навчання педагога
- особиста неприязнь
- думка батька про необґрунтоване заниження оцінок дитині.

Причини конфліктів між учителем та учнями:

- відсутність єдності у вимогах вчителів;
- надмірна кількість вимог до учня;
- мінливість вимог вчителя;
- невиконання вимог самим учителем;
- учень вважає себе недооціненим;
- вчитель не може примиритися з недоліками учня;
- особисті якості вчителя чи учня (дратівливість, безпорадність, грубість)

[6, с. 25].

Конфлікт у школі – це кризовий розвиток педагогічної ситуації, що характеризується різким загостренням міжособистісних відносин та зростанням внутрішньої, психічної напруги учасників освітнього процесу. Його рішення потребує суттєвої напруги інтелектуальних, емоційних, духовних сил

вихователя та вихованців. При цьому зустрічаються ситуації, коли ігнорування конфлікту, прагнення його уникнути будь-якими способами призводить лише до його затягування, ускладнення, перетворення на більш важкі, важко розв'язувані форми. У таких ситуаціях набагато розумніше дати можливість конфлікту визріти, проявитися у відкритій формі для того, щоб, керуючи його ходом, можна було б дійти конструктивного вирішення проблеми та позитивного результату. Однак досить часто зустрічаються конфлікти, викликані зазвичай суб'єктивними причинами, розвиток яких абсолютно безперспективний, призводить лише до негативних наслідків. Якщо своєчасно зробити адекватні ситуації дії, можна уникнути небажаного розвитку педагогічної ситуації.

Конфліктна педагогічна ситуація характеризується різким загостренням виниклих протиріч у взаємодіях педагога та учнів, що зростає ступенем напруженості міжособистісних відносин, є потенційним конфліктом [4, с. 73].

У сучасній конфліктології виділяють позитивні та негативні функції конфлікту. Розглядаючи конфлікт у сфері освіти та з огляду на його специфічні особливості, можна відзначити такі позитивні функції конфлікту:

- інформативна функція (отримання нової інформації про учасників конфлікту, діагностику та прояснення ситуації);
- інтегративна функція (згуртування колективу класу, школи, педагогічного колективу при протиборстві із зовнішнім недругом);
- інноваційна (стимулювання до зміни та розвитку особистості вчителя та учня, їх взаємовідносин, організації навчально-виховного процесу, школи та ін.);
- розрядження напруженості між конфлікуючими сторонами;
- подає сигнал неблагополуччя, дозволяє повніше і точніше виявити протиріччя, що назріли;
- надає шанс до розвитку особистості вчителя, учня та організації освітнього процесу у школі.

До негативних функцій відносяться:

- деструктивна функція (шкода життю, здоров'ю, погіршення чи крах взаємовідносин, неможливість досягнення цілей освіти та розвитку особистості учня та ін.);

- дезінтеграція (руйнування цілісності особистості, а також спільності, системи, в якій розвивається конфлікт, звільнення вчителів, зниження дисципліни учнів, погіршення психосоціального клімату у колективі учнів та вчителів);

- великі емоційні, матеріальні витрати на участь у конфлікті;

- різке зниження ефективності навчально-виховної діяльності;

- виникнення синдрому «переможеного».

Таким чином, педагогічний конфлікт можна розглядати як форму, що виникає в результаті професійної та міжособистісної взаємодії учасників навчально-виховного процесу, прояви загострених суб'єктно-суб'єктних протиріч, що викликають найчастіше у них негативний емоційний фон спілкування, і пропонує конструктивне переведення зіткнення сторін конфлікту в зацікавлене усунення. Таким чином, у даному тлумаченні педагогічного конфлікту як різновиду конфліктів взагалі насамперед звертається увага на сферу його протікання (навчально-виховний процес), особливість суб'єктів (вчителі та діти), емоційне тло протікання [10, с. 128].

1.3 Типологія конфліктно-стресових ситуацій

Стрес є наслідком і причиною конфліктів. Стрес і конфлікт – два нерозривно пов'язані явища. Стрес практично завжди супроводжує конфлікти, як зовнішні, так і внутрішньоособистісні.

Конфлікт є найбільш руйнівним способом розвитку суспільних відносин; він виникає в процесі соціальної взаємодії, а також у процесі боротьби структур особистості. Крім конфлікту, соціальні протиріччя можна вирішити шляхом співпраці, компромісу, поступок або уникнення.

Стрес може супроводжувати не тільки міжособистісні, але й більш масштабні соціальні конфлікти, наприклад, що виникають між різними категоріями соціальних груп.

Коли людина свариться з членом сім'ї, начальником, підлеглим, колегами, вона обов'язково відчуває стрес. Це пов'язано з тим, що ми не можемо захистити свої інтереси інакше, як вступаючи в конфлікт.

Стрес діє як адаптивна реакція людини; її відповідь на будь-який зовнішній вплив, ситуацію чи подію [14, с. 59].

Якщо не говорити про глибокі потрясіння і постійні подразники, які пригнічують дитину, то емоційне переключення і високий ступінь конформності сприяють захищеності психіки школяра. Проте нетривалість нервових переживань учнів не дає вчителю підстав для необачних форм тиску на них під приводом того, що все забудеться.

Ще одна психологічна істина полягає в тому, що дітям шкільного віку властива потреба в захисті з боку дорослих, і перш за все з боку вчителя. У будь-якій стресовій ситуації дитина спрямовує свій погляд на вчителя і чекає від нього допомоги та підтримки.

Конфліктуючими сторонами можуть бути всі учасники освітнього процесу. У тому числі батьки школярів, керівники методичних служб та адміністративного апарату. За характером виникнення конфліктів вони можуть бути раптовими, непередбачуваними. Це найнебезпечніший варіант конфлікту, оскільки вимагає безпомилкової реакції вчителя в умовах дефіциту часу. Саме в таких випадках імпровізація часто підводить вчителя, а наслідки раптових зіткнень з непередбаченою реакцією з боку вчителя можуть бути болючими.

Крім раптових конфліктів, існують і такі конфлікти, характер і перебіг яких типові. Тут, з досвіду вчителя, зазвичай є вже більш-менш відпрацьовані сценарії реагування. Залишається тільки виправити їх у зв'язку з цією ситуацією.

Нарешті, в полі зору педагога повинні бути ситуації, коли необхідно створити спрямований конфлікт, залучити до його вирішення своїх підопічних і тим самим забезпечити прогрес.

Порівняння частоти виникнення стресових конфліктних ситуацій у молодших, підліткових, старших класах дозволяє зробити висновок, що молодші школярі значно рідше, ніж їхні старші товариші, втягуються в події конфліктного типу.

Для професійного мислення майбутнього вчителя важливий факт можливості такої атмосфери взаємодії з дітьми в школі, коли панує психологічна рівновага і принципово недопустимі психічні травми [13, с. 141].

Переходимо до висвітлення конфліктогенних подій, сліди яких залишаються у свідомості школярів надовго, на все життя.

У початкових класах склад конфліктуючих сторін досить стабільний і основними сторонами є учні та вчителі, погано успішні школярі та діти з високими показниками, авторитетні та неавторитетні.

Дидактичні конфлікти. Стресові події в процесі навчання школярів принципово не різноманітні. Домінують три групи взаємин учень-викладач, де виникають психотравми школярів. Вони виникають на уроці і стосуються поведінки вчителя, тобто його тактики, стилю, реакції на дії учнів.

Найсильніше негативно впливають на психіку учнів інциденти, викликані прийомами дисциплінування: всі шумлять, а видаляється з класу лише один учень чи винні двоє, а карають одного; суворо карають, не розібравшись у мотивах та причинах; знижують оцінки з дисципліни на уроці; не розібравшись карають і правих і винних [17, с. 50].

Другу групу конфліктних ситуацій у початкових класах утворюють дії вчителів, які можна об'єднати терміном «дискримінація» по відношенню до учнів. Форми їх прояву не відрізняються різноманітністю: вони поділяють учнів на здібних і нездібних, відкрито заявляючи про це; одних учнів називають на ім'я, інших – на прізвища; надмірно хвалять успішних і дисциплінованих учнів; пророкують слабким учням сіре майбутнє; у всьому проявлять упередженість по відношенню до школярів з неоднаковою успішністю, автоматично виставляють високу оцінку відмінникам з усіх предметів; діти вчителів відчують полегшення [18, с. 5].

Третю групу дидактичних конфліктів утворюють події, що відбуваються в ситуаціях оцінки успішності школярів: вони завищують оцінки на прохання батьків, при знайомстві з ними; недооцінюють новачків, щоб продемонструвати свої нібито вищі стандарти; пред'являють неоднакові вимоги до відповідей; можуть виставляти оцінки за інерцією; не враховують старанність, з якою виконуються практичні завдання.

Оцінка не повинна залежати від настрою вчителя. Оцінку слід використовувати як стимул для пізнавальної активності та старанності дитини. Необхідна гнучкість використання самого результату та комплексність його досягнення з боку школяра. Потрібна аналітична увага до процедури моніторингу прогресу [19, с. 294].

Конфлікти етики. Класифікація грубих порушень педагогічної та людської етики вчителів дає підстави виокремити, насамперед, види проявів безкультур'я вчителя, його нетактовності, образливого звернення до дітей. Це не поширена практика, але окремі факти аномалій теж варто враховувати.

Нетактовність і грубість: кричать, обзивають учнів образливими словами, озвучують неблагополучні сімейні справи в класі, перебільшують суворість вчинку учнів (зауваження у формі: «ці учні – ганьба нашої школи», «нічого доброго не вийде з вас»), висміюють зовнішність, вчинки, вимову.

Такі факти відкладаються в пам'яті, як подряпини на душі. Лише незначне місце займають позитивні наслідки, які можуть виражатися в підвищенні успішності, нормалізації поведінки, зникненні поганих вчинків і посиленні працьовитості. Негативні наслідки конфліктів більш різноманітні: погіршення успішності, поведінки, втрата довіри до вчителя, вироблення двоїстого стилю поведінки.

Відзначено факти подвійної шкоди конфліктних подій: для школярів і вчителів. Нарешті, існують двосторонні зміни у відносинах, коли конфлікт тягне за собою усвідомлення помилок, вибачення учнів, викладача і подальший процес емоційної заміни пережитого позитивними випадками.

Не можна допускати звикання до нетактовності з боку вчителя. Слід уникати схильності до спалахів. Необхідно сформувати механізми саморегуляції, навчитися передбачати можливі причини свого вибуху і відпрацьовувати сценарії контрольованих нервових переживань, які можна включити в методику використання емоцій для вирішення педагогічних завдань і безболісно долати конфлікти, не травмуючи вчителя і дітей [16].

Занадто-етичні конфлікти. Найбільшу кількість конфліктних ситуацій становлять факти жорстокості та злочинні форми та дії вчителя у поводженні з учнями.

Статистична картина всього спектру конфліктних інцидентів у роботі вчителя з школярами показує, що на останньому місці за частотою стоять занадто-етичні конфлікти.

Різновиди педагогічних правопорушень, вчинених вчителями початкових класів загальноосвітньої школи:

- словесні образи, як правило, публічно;
- фізичний вплив, тобто рукоприкладство.

Нарешті, є підстави віднести вимагання подарунків у батьків через школярів до правопорушень вчителів. Сюди ж можна віднести такі стресові факти в поведінці вчителів, де проявляється їхня жорстокість до дітей [13, с. 142].

РОЗДІЛ II

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1 Підбір методик для вивчення прояву конфліктів у шкільному колективі

Було обстежено колектив 4 класу з 29 учнів та вчителі початкових класів у початковій загальноосвітній школі.

Першим напрямом дослідження було вивчення способу реагування у конфлікті молодших школярів за методикою К. Томаса «Оцінка способів реагування у конфлікті».

Методика К. Томаса «Оцінка способів реагування у конфлікті» дозволила визначити типові методи реагування на конфліктні ситуації (змагання, співробітництво, компроміс, уникнення, пристосування). Ця методика дозволяє також оцінити рівень адаптації кожного члена колективу до спільної діяльності.

Для опису типів поведінки людей у конфліктах К. Томас вважає застосовною двовимірну модель регулювання конфліктів, основними у якій є кооперація, пов'язана з увагою людини до інтересів інших людей, залучених у ситуацію, і наполегливість, для якої характерний акцент на власних інтересах.

П'ять способів регулювання конфліктів, позначені відповідно до двох основних вимірів (кооперація і наполегливість):

- змагання (конкуренція) – прагнення домогтися своїх інтересів на шкоду іншому;

- пристосування – принесення в жертву власних інтересів заради іншого;

- компроміс – угода на основі взаємних поступок, пропозиція варіанта, що знімає суперечність, що виникла;

- уникнення – відсутність прагнення до кооперації та відсутність тенденції до досягнення власних цілей;

- співпраця – учасники ситуації приходять до альтернативи, яка повністю задовольняє інтереси обох сторін.

Другим напрямом дослідження було анкетування вчителів щодо виявлення рівня включеності вчителя у діяльність із профілактики учнівських конфліктів (Додаток 1). Це анкетування дозволило вивчити рівень обізнаності вчителів про учнівські конфлікти, ступінь залучення вчителя до роботи з профілактики учнівських конфліктів, а також методи, якими користуються вчителі з профілактики учнівських конфліктів.

2.2 Аналіз результатів дослідження конфліктів у педагогічній діяльності

Першим напрямом дослідження було вивчення способу реагування у конфлікті молодших школярів. Для визначення способів реагування учнів початкової школи в конфлікті нами було проведено методичку К. Томаса «Оцінка способів реагування у конфлікті».

За результатами діагностики, нами було отримано такі дані (табл. 2.1, табл. 2.2).

Таблиця 2.1

Оцінка способів реагування у конфлікті за методикою К. Томаса

№	ПІБ	Результат
1	Кирило А.	уникнення
2	Аліна Б.	компроміс
3	Дарина Б.	співробітництво
4	Іван Б.	змагання
5	Вікторія В.	компроміс
6	Єва Г.	компроміс
7	Влад Г.	уникнення
8	Єгор Д.	змагання
9	Олена Д.	пристосування
10	Микита К.	уникнення
11	Сергій К.	компроміс
12	Олена К.	компроміс
13	Михайло М.	пристосування

14	Анна М.	компроміс
15	Олеся М.	уникнення
16	Ілля Н.	пристосування
17	Анастасія А.	компроміс
18	Максим Р.	змагання
19	Ірина Р.	компроміс
20	Світлана С.	уникнення
21	Дмитро С.	уникнення
22	Ігор С.	уникнення
23	Анастасія О.	компроміс
24	Поліна Ф.	співпраця
25	Богдан Ч.	пристосування
26	Ігор М.	співпраця
27	Євгеній В.	співпраця
28	Влад Щ.	компроміс
29	Аліна Щ.	пристосування

Таблиця 2.2

Розподіл випробуваних за способами реагування у конфліктних ситуаціях за методикою К. Томаса

Спосіб реагування	Кількість	
	людей	%
Змагання	3	10
Пристосування	5	17
Компроміс	10	35
Уникнення	7	24
Співпраця	4	14

При визначенні способів реагування конфлікту учасники експерименту показали різні способи реагування. Були визначені методи реагування, що найчастіше зустрічаються в даному колективі – компроміс (10), уникнення конфлікту (7), решта способів – співпраця (4), пристосування (5), змагання (3) були виявлені у меншій кількості учнів.

За результатами методики К. Томаса «Оцінка способів реагування у конфлікті» ми можемо зробити висновок: у класному колективі 4 класу з 29 осіб 35% учнів у будь-якій конфліктній ситуації намагаються знайти компроміс, 24% учнів намагаються уникати конфліктних ситуацій, 17% готові пристосовуватися до сформованої конфліктної ситуації, 14% учнів схильні до співпраці, 10% учнів обрали шлях змагання.

Наочно результати представлені на рис. 2.1.

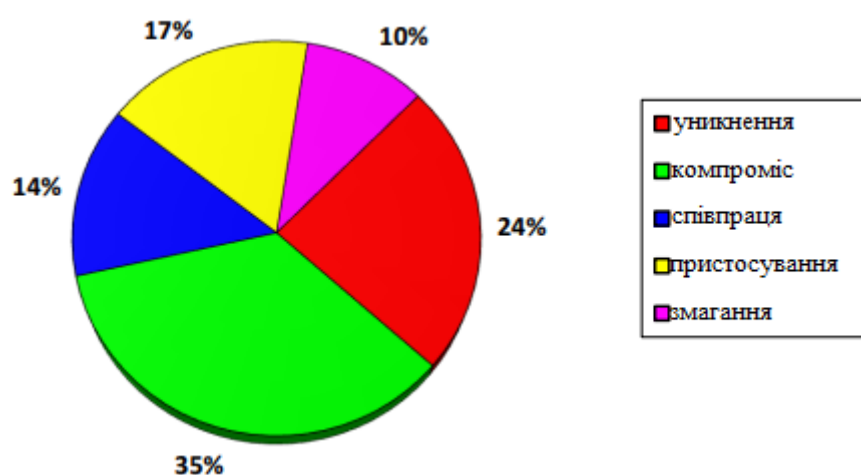

Рис. 2.1 Розподіл випробуваних за способами реагування в конфліктних ситуаціях за методикою К. Томаса

Таким чином, у класі навчаються неконфліктні діти, які намагаються знаходити правильний вихід із конфліктної ситуації, намагаючись враховувати думку інших учнів (або педагога), і ті, хто намагається не допускати конфліктів та уникати їх.

Для виявлення рівня включеності вчителя у діяльність із профілактики учнівських конфліктів було проведено анкетування для вчителів. За результатами анкетування, ми отримали такі дані (рис. 2.2).

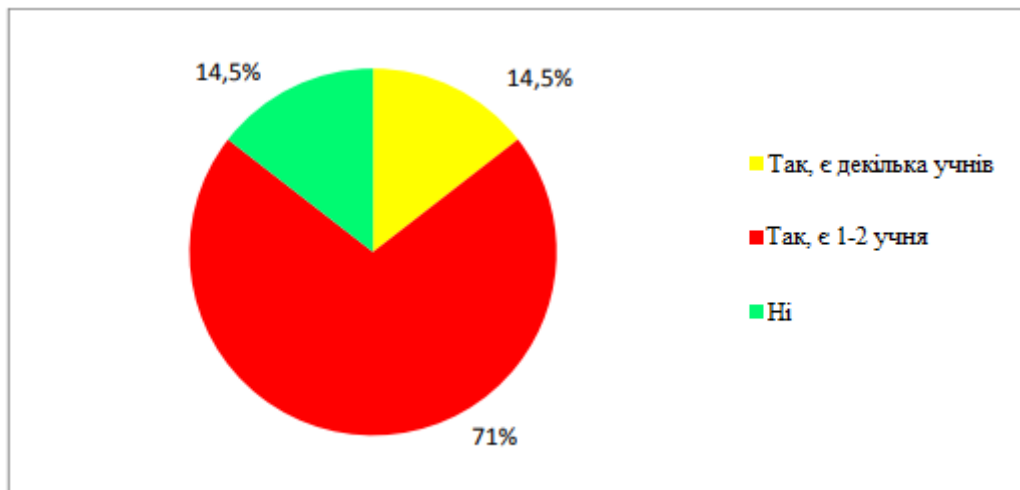

Рис. 2.2 Наскільки вчителі задоволені собою як учителем

Таким чином, 100% вчителів задоволені своєю роботою вчителя.

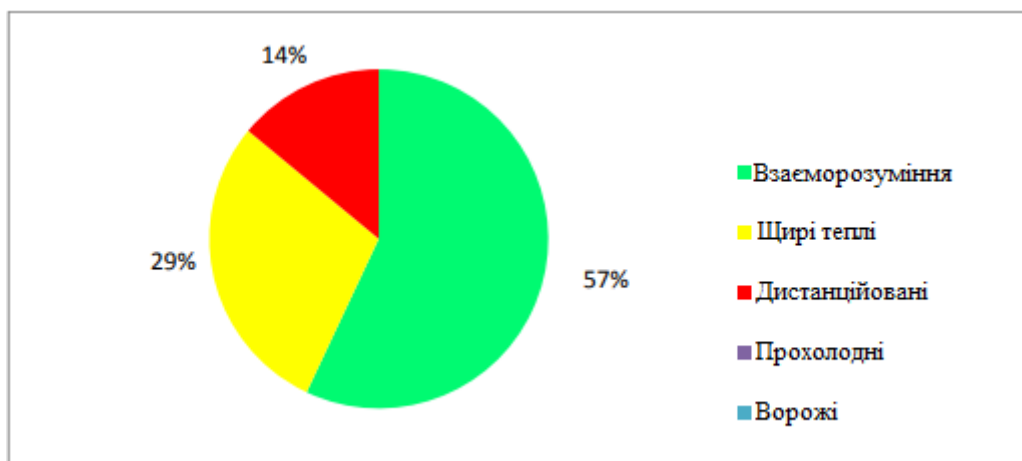

Рис. 2.3 Оцінка взаємин вчителя з класом

За результатами дослідження 86% вчителів характеризують стосунки з класом як теплі з повним взаєморозумінням; 57% вчителів характеризують стосунки між дітьми як взаєморозуміння, але 43% відзначають віддаленість дітей у класі.

Рис. 2.4 Наявність учнів, що особливо часто вступають у конфлікт

71% вчителів мають у класі 1-2 учні, які часто конфліктують.

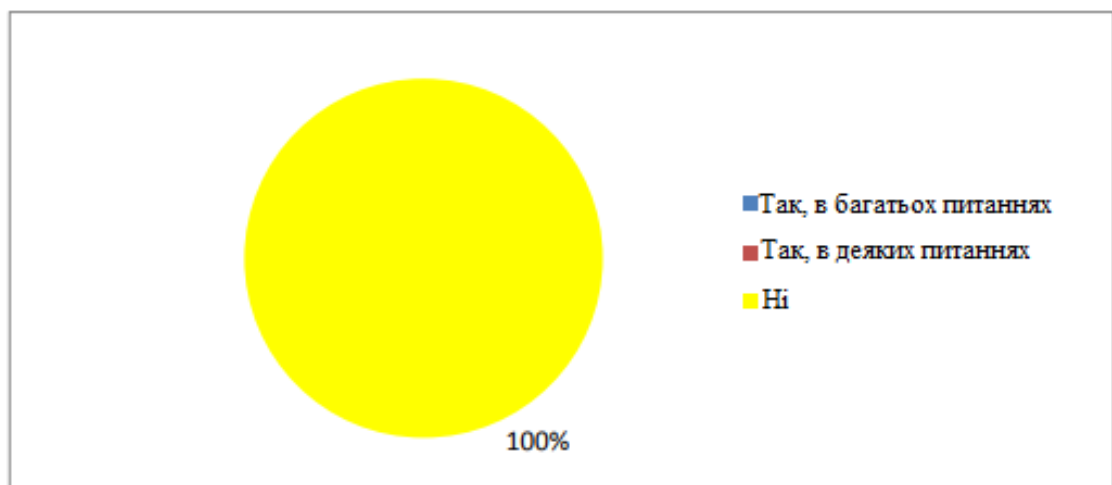

Рис. 2.5 Наявність принципових розбіжностей між вчителем та класом

У 100% випадків між класом і вчителем немає принципових розбіжностей.

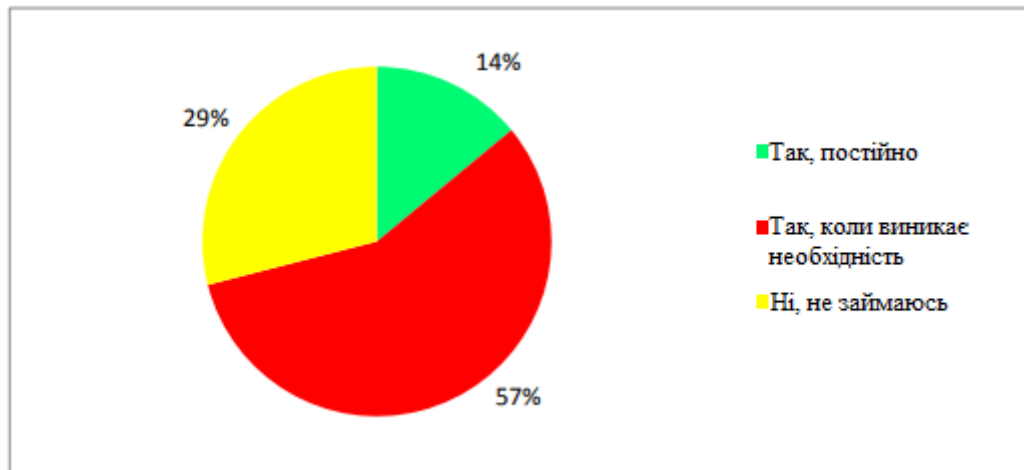

Рис. 2.6 Частота роботи вчителя, яка спрямована на профілактику учнівських конфліктів

57% вчителів займаються профілактикою конфліктів лише за особливими потребами, 29% взагалі не займаються профілактикою конфліктів і лише 14% постійно займаються профілактичною роботою з класом.

Отже, можна зробити висновок, що вчителі початкових класів недостатньо працюють над запобіганням конфліктам учнів, що спричиняє виникнення конфліктних ситуацій між дітьми.

ВИСНОВКИ

Таким чином, педагогічний конфлікт – це особливий вид взаємодії суб'єктів освітньої організації, суперництво протилежних поглядів, оцінок і цілей, яке суспільство намагається запобігти і вирішити за допомогою переконань або дій на тлі виникаючих емоцій. Причинами будь-яких конфліктних ситуацій є наявні суперечності: реальні та вигадані, об'єктивні та суб'єктивні. А головним координатором конфлікту має бути керівництво освітньої організації.

У другому розділі нашого дослідження ми провели емпіричне вивчення способів реагування в конфлікті за методикою К. Н. Томаса, а також використовували методику анкетування педагогів для виявлення рівня їхньої включеності у профілактичну діяльність.

У нашому дослідженні брали участь учні 4 класу та вчителі початкових класів. У класному колективі 4 класу з 29 осіб 35% учнів у будь-якій конфліктній ситуації намагаються знайти компроміс, 24% учнів намагаються уникати конфліктних ситуацій, 17% готові пристосовуватися до конфліктної ситуації, 14% учнів схильні до співпраці, 10% учнів обрали шлях змагання.

За результатами анкетування виявлення рівня включеності вчителя у діяльність із профілактики учнівських конфліктів ми можемо зробити висновок: 100% вчителів задоволені своєю роботою у ролі вчителя; 86% вчителів характеризують взаємовідносини з класом як теплі з повним порозумінням; 57% вчителів характеризують відносини між дітьми як взаєморозуміння, проте 43% відзначають дистанційність дітей у класі; 71% вчителів мають у класі 1-2 учнів, які часто вступають у конфлікти; у 100% випадків принципових розбіжностей між класом та вчителем немає; 57% вчителів займаються профілактикою конфліктів лише з особливої потреби, 29% взагалі займаються профілактикою конфліктів, і лише 14% постійно ведуть профілактичну роботу з класом.

Працювати та взаємодіяти в одному педагогічному колективі – завдання не з легких, до того ж потрібно бути готовим як морально, так і психологічно.

Несприятливий соціально-психологічний клімат у колективі часто може бути причиною зниження продуктивності праці, крім того, стреси, емоційні порушення та деструктивна поведінка вчителя. Породжуючи суперечки, конфлікт випробовує на міцність і стійкість усіх членів колективу і кожного вчителя зокрема, що саме по собі може надати істотну допомогу в процесі аналізу проблеми та вироблення рішення.

Слід пам'ятати: попередити конфліктну ситуацію, тобто завчасно усунути причини, що її утворюють, або вчасно підготуватися до неї – це означає найкращий вибір досконалого методу вирішення конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ануфрієва Н. М. Психологія конфлікту: навч. посіб. Київ: Інститут післядипломної освіти КНУ, 2005. 101 с.
2. Анпілогова Ю.Ю. Причини конфліктів, що виникають між суб'єктами навчально-виховної діяльності. URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN1/r2/07ajjsnd.pdf>.
3. Бондарчук О. І., Коломінський Н. Л., Пірен М. І. Конфліктологія: Навч.-метод. Комплекс. АПН України; Центральний ін-т післядипломної педагогічної освіти. Факультет менеджменту та психології. Київ : Міленіум, 2012. 32 с.
4. Безпальча Р. Ф. Технологія попередження конфліктів: Навч. посіб. Київ : Главник, 2012. 128 с.
5. Березовська Л. І. Психологія конфлікту : навч.-метод. посібник. Мукачево: МДУ, 2016. 201 с.
6. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків: Друкарня Мадрид, 2020. 91 с.
7. Дурманенко Є.А. Конфлікти в педагогічному процесі: монографія Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. 287 с.
8. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський держ. ун-т., Інститут соціальної реабілітації та розвитку дитини: Центр навчальної літератури, 2005. 456 с.
9. Закон України «Про освіту» редакція від 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
10. Калаур С. М. Попередження та розв'язання конфліктів в освітньому середовищі вищих навчальних закладів. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. Київ, 2010. № 3. С. 126-130.

11. Котлова Л.О. Психологія конфлікту: курс лекцій: навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 112 с.
12. Ложкін Г.В., Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика. Київ, 2007. 416 с.
13. Лукашенко А. О. Педагогічні умови формування конфліктологічної компетентності вчителя загальноосвітнього навчального закладу: дис. ... кандидата пед. : 13.00.04. Харків, 2005. 205 с.
14. Миронова О. М., Мазоренко О.В. Конфліктологія: навчальний посібник. Харків: Вид. ХНЕУ, 2011. 168 с.
15. Орлов В.Ф., Отич О.М., Фурса О.О. Психологія конфлікту: Навчально-методичний посібник для підготовки магістрів усіх форм навчання. Київ: ДЕГУТ, 2008. 422 с.
16. Підбуцька Н.В. Особливості конфліктів у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів // Педагогічні науки. С. 143-150. URL: http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/20_2.pdf.
17. Потоцька Ю.В. Особливості педагогічних конфліктів: шляхи вирішення // Соціальний педагог. 2014. № 3. С. 49-52.
18. Сисун М. Конфлікти між учителями й підлітками. Методи їх подолання. Психолог. Київ, 2003. № 6. С.5-6.
19. Сучкова Л. В. Профілактика конфліктів як соціально-педагогічна проблема // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2014. № 18(2). С. 290-296.
20. Яремчук С. С. Сучасні теорії в конфліктології: навч. посіб. Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : Рута, 2012. 72 с.

Додаток 1

Анкета для вчителів виявлення рівня включеності вчителя в діяльність з профілактики учнівських конфліктів

1. Чи задоволені Ви собою як учителем?
 - a) так
 - b) більше так, ніж ні
 - c) більше ні, ніж так
 - d) ні
2. Як би Ви охарактеризували стосунки між вами та учнями?
 - a) Порозуміння.
 - b) Щиро теплі.
 - c) Дистанційовані.
 - d) Прохолодні.
 - e) Ворожі.
3. Чи є серед учнів ті, хто особливо часто вступає у конфлікт?
 - a) так, є кілька дітей
 - b) так, є 1-2 учні
 - c) ні 5
4. Чи існують принципові розбіжності між учителем та класом?
 - a) так, у багатьох питаннях
 - b) так, у деяких питаннях
 - c) немає
5. Чи займаєтеся Ви профілактикою конфліктів у учнівському колективі?
 - a) так, постійно
 - b) так, коли виникає потреба
 - c) ні, не займаюся